

Mediji i izvještavanje u kriznim okolnostima: Terorizam i rat

Pišonić Babić, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:993694>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA KOMUNIKOLOGIJU

JELENA PIŠONIĆ BABIĆ

**MEDIJI I IZVJEŠTAVANJE U KRIZNIM
OKOLNOSTIMA: TERORIZAM I RAT**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Danijel Labaš

Zagreb, 2017.

Sadržaj:

1.Uvod.....	3
2.Mediji i krizne situacije – načela izvještavanja	4
3.Mediji i izvještavanje o terorizmu	6
4.Mediji i izvještavanje o ratnim sukobima	9
5.Zaključak.....	14
6.Popis korištenih izvora.....	15

1. Uvod

Današnje se vrijeme često naziva vremenom vladavine medija. Novine, radio, televizija i internet uz informativnu imaju i veoma bitnu društvenu ulogu – oni su ti koji dopiru do najvećeg broja ljudi, gotovo trenutačno.

Može se tvrditi da je razvoj današnjega demokratskog društva potaknuo i razvoj tzv. medijskog društva, kako ga naziva Ivana Čerkez (2009: 28). Medijsko je društvo, tvrdi autorica, posljedica naglog širenja različitih vrsta medija.

Mediji su postali najutjecajniji posrednici u formiranju javnoga mišljenja, kao i općih interesa, vrijednosti i političkih stavova javnosti. Ogromnu moć i utjecaj medija potvrđuje i činjenica da se oni smatraju „četvrtom vlasti“ uz zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Upravo zato velika je odgovornost i uloga medija kao kanala koji dopire do najvećeg broja ljudi i na koji se ljudi oslanjaju kako bi dobili informacije koje bi trebale biti objektivne, istinite i provjerene. Uloga medija je posebno naglašena u kriznim okolnostima, situacijama koje izazivaju strah i nesigurnost i prijetnja su društvenom poretku i uređenju. Međutim, iz dana u dan publika je izložena novom, profitom vođenu pristupu medija čovjekovoj svakodnevnici.

Mediji se pod pritiskom tržišne utakmice i borbe za naklonost publike sve više okreću stvaranju profita, a sve manje svojoj osnovnoj ulozi – informiranju javnosti u skladu s temeljnim načelima struke o točnom, poštenom, istinitom, uravnoteženom i nepristranom izvještavanju s poštovanjem općih ljudskih prava i etičkih pravila. Vijesti se obrađuju senzacionalistički s ciljem privlačenja publike, a ozbiljne se teme, poput terorizma i rata obrađuju kao spektakl.

Ovaj rad bavi se upravo izvještavanjem u kriznim okolnostima, s posebnim osvrtom na izvještavanje o terorizmu kao fenomenu koji je obilježio moderno, posebno naše doba, te ratu koji predstavlja najvišu razinu sukoba i kao takav ima ogroman učinak na društveni i politički poredak, ali i živote pojedinaca. U prvom dijelu rada objašnjava se definiciju pojma krize i krizne situacije te načela izvještavanja o njima s aspekta novinarske etike. Nadalje, rad analizira međuovisan odnos terorizma i medija te proučava načine na koje terorističke organizacije koriste medije, ali i načine na koje mediji izvještavaju o ovoj temi. Konačno, rad se bavi i odnosom medija i rata, analizira na koji su način suvremene komunikacijske tehnologije promijenile način ratovanja te daje pregled uloge masovnih medija u suvremenim ratnim sukobima.

2. Mediji i krizne situacije – načela izvještavanja

Mediji se bave različitim pitanjima, problemima i procesima u društvu, ali je posredno ili neposredno u fokusu njihova interesa masovna publika, javnost, a ta javnost sačinjena je od individua, tj. pojedinaca. Isti princip vrijedi i za krizne situacije koje čine pojedinci, grupe ili zajednice koje mediji obrađuju u danom kriznom kontekstu, tvrdi Vladimir Barović (2010: 119). Nadalje, autor ističe da je u proučavanju medija u demokratskom društvu potrebno uočiti važnost osobe, ljudskog bića, sa svim njegovim pravima i obvezama. Ta se prava i obveze temelje na važnim međunarodnim aktima od kojih ističemo Opću deklaraciju o pravima čovjeka iz 1948, Europsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1950. te Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine. Ljudska su prava široka kategorija i obuhvaćaju mnoštvo elemenata, od prava na život i rad do prava na informiranje. Osim toga, svaki čovjek ima pravo na privatnost, dostojanstvo te zaštitu ugleda i časti, o čemu govori i Kodeks časti hrvatskih novinara iz 2009. godine. Iz svega navedenoga proizlazi da je osnovna obveza novinara, uz iznošenje istinitih, objektivnih i provjerenih informacija, zaštita čovjeka, njegovih prava i dostojanstva. Ta čovjekova prava u prvi plan dolaze upravo u kriznim situacijama – ona se tada često relativiziraju, ne poštuju ili poštuju tek djelomično (Barović, 2010: 119).

Jasna Burić (2009: 533) primjećuje prijelaz što se dogodio između prikazivanja tragičnih vijesti nekad i danas. Tragične su vijesti, navodi autorica, nekoć prikazivane samo u rubrikama crnih kronika, te su oslikavale samo mjesto događaja, bez prikaza unesrećenih i stradalih. Danas pak masovni mediji koriste drugačiji pristup prikazu tragičnih događaja: takve vijesti postaju dominantni sadržaji vijesti - pune naslovne stranice i postaju udarne teme medija. Ne postoji medij koji je otporan na senzacionalizam i žutilo, smatra autorica (2009: 533).

Ima li novinar pravo objaviti nedolične i degutantne snimke poginulih i ozlijeđenih civila, lica nastradalih u ratnome sukobu, razgovore s potresenim i izbežumljenim članovima obitelji koji su izgubili voljenu osobu, iako upravo takvi sadržaji privlače najbrojniju publiku željnu spektakla, a samim time stvaraju i profit vlasnicima medijskih kuća? Novinarska se etika najbolje ogleda upravo u odnosu prema osobama u neplaniranim, opasnim situacijama koje pogađaju velik broj i šire opću nesigurnost i strah. Upravo su to obilježja kriznih situacija kojima se bavi ovaj rad.

Čimbenici karakteristični za svaku krizu su nesigurnost i neočekivanost. Osim toga, svaka kriza, osim što predstavlja prepreku postizanju planiranih ciljeva, ukazuje i na nužnost promjene, tvrdi Marko Ivanišin (2011: 40). Prema riječima autorica Lane Hudaček i Milice Mihaljević (2011: 41) sama riječ *kriza* „...označuje problematičnu, prijelomnu točku povezanu s potrebom donošenja odluke, posebno teško stanje u razvoju čega koje se očituje zastojem ili obratom u odnosu na dotadašnji tijek“.

Vladimir Barović (2010: 119) definira krizne situacije na sljedeći način:

Krizna situacija za medije predstavlja događaj ili proces koji je potencijalna prijetnja za velik broj osoba i njihovu imovinu, a izvještavanje o toj krizi podrazumijeva zaštitu javnog interesa i prava konzumenata medijskih sadržaja da na etički prihvatljiv način budu točno, pravovremeno i objektivno informirani.

Krizne se situacije mogu podijeliti na krize koje su izazvane djelovanjem prirodnih sila i one koje je proizveo ljudski (ne)svjesni faktor. Ovaj rad bavi se potonjim – i terorizam i rat rezultat su ljudskoga djelovanja, političkih sukoba i borbe za prevlast. Nadalje, krizne situacije imaju dva elementa, tvrdi Jadran Perinić (2008) – neočekivanost te nejasnoću uzroka i posljedica, i zato sa stajališta masovnih medija predstavljaju materijal za udarnu vijest (prema: Barović, 2010: 120).

Dakle, krizne situacije za medije, a samim time i za svakog novinara kao pojedinca, predstavljaju velik ispit s aspekta profesionalnosti, objektivnosti i novinarske etike. Naime, u takvim situacijama u kojima su ugroženi ljudski životi i imovina postoji javni interes, a to bi trebao biti i motiv novinarstva i svakog novinara kao profesionalca. Mediji i novinarstvo koje se temelji na skandalima i nesrećama ne traži dobre i neovisne novinare koji se pridržavaju profesionalnog kodeksa, upozoravaju Malović, Ricchiardi i Vilović (2007: 11).

Dvojba o načinu pristupanja krizi posebno je važna kada je riječ o gubitku ljudskih života. U tim situacijama medijska teorija novinaru daje dvije osnovne, međusobno oprečne teorije. Dva suprotstavljena stava kada je riječ o objektivnosti jesu empatička i faktografska, odnosno činjenična teorija. Barović (2010: 122) razmatra obje teorije u kontekstu izvještavanja u kriznim situacijama. Prema empatičkom pristupu, novinar u kriznoj situaciji mora imati više empatije za patnju oštećene ili marginalizirane grupe. Najznačajniji predstavnik empatičkog novinarstva je BBC-ov ratni izvjestitelj Martin Bell, koji smatra da se zahvaljujući medijima u kriznim situacijama odigravaju mnogi događaji koji bi bili nezamislivi bez njih. U te događaje ubraja razmjene ratnih zarobljenika, primirja, kao i humani odnos prema ranjenima i civilima. Nadalje, jedan od najdosljednijih zastupnika ove

teorije je i Ed Vulliamy koji oštro kritizira ravnodušnost u izvještavanju te smatra da novinar mora zauzeti jasan stav prema događaju koji istražuje. S druge strane, nasuprot pristašama empatičke teorije predstavnici su faktografske odnosno činjenične teorije. Oni smatraju da je zadaća novinara saznati činjenično stanje u bilo kojem području života. Zadaća novinara nije suosjećati sa žrtvama, već razumjeti, pri čemu se ne isključuje human odnos prema oštećenima. Pobornici ove teorije tvrde da ako novinar nije objektivan i nepristran, ne možemo to očekivati od drugih ljudi, na koje mediji imaju snažan utjecaj, stvarajući javno mnijenje i sustave vrijednosti i ideja u društvu. Distanca predstavlja osnovni element bez kojega profesionalnost u novinarstvu nije moguća, tvrdi Christopher Dunkle, jedan od najznačajnijih pristaša faktografske teorije.

S teorijskog aspekta oba su stava zanimljiva za proučavanje, no većina stručnjaka smatra faktografsku ili činjeničnu teoriju osnovom za rad u kriznim situacijama, tvrdi Barović (2010: 122). Prema njemu, tradicionalna se objektivnost kao ideal ne smije zanemariti, ona mora biti normativni standard novinara posebno u kriznim situacijama. Autor smatra da je empatička teorija neprihvatljiva za svaki objektivan pristup kada je riječ o izvještavanju u kriznim situacijama jer ona uključuje emotivno rasuđivanje a ne iznošenje činjenica – naglasak je na simpatiji više nego na stanju na terenu. Među prednostima faktografske teorije on dalje nabroja: iznošenje činjenica, objektivnost, jednako ophođenje prema više objekata rada, potpuno rasuđivanje i kompleksniji pristup problemu. Izvještavanje u kriznim situacijama jest, dakle, posebno medijsko područje u kojem je objektivnost od izuzetne važnosti, a tu je objektivnost nemoguće postići bez faktografije (Barović, 2010: 122).

3. Mediji i izvještavanje o terorizmu

Jedna od najvećih prijetnji sigurnosti društva je terorizam, a teroristički napadi i danas gotovo svakodnevno odnose velik broj žrtava te stvaraju opću nesigurnost i sije strah diljem svijeta.

Terorizam nije lako definirati, a upravo je to razlog nepostojanja jedinstvene definicije ove pojave. Jedna od definicija terorizma kaže da su to, „...metode kojima određena organizirana skupina ili stranka pokušava ostvariti svoje ciljeve sustavnom primjenom nasilja.

Time se terorizam ne razlikuje samo od terora države, nego i od nasilja mase ili masovne pobune” (Kalinić, 2003:12).

Osnovna je svrha terorizma širenje straha, a pritom ključnu ulogu igraju upravo mediji. Osim što zbog svoga dosega mediji odašiju poruke velikom broju ljudi, služe i privlačenju pažnje, što je također cilj terorističkih skupina. Iako je kao pojava poznat još iz doba Francuske revolucije, jedinstvena definicija terorizma još ne postoji. Moglo bi se reći da je bit terorizma iznesena u staroj kineskoj uzrečici: „Ubiti jednoga – uplašiti stotine“, a danas bi mogla glasiti: „Ubiti stotine – uplašiti milijune“. Klasična trijada terorizma, „teroristi-žrtve-vlast“, prema riječima Jelene Jurišić i Marka Šapita (2005:115) u moderno vrijeme glasi: „teroristi-žrtve-vlast-masovni mediji“.

Mediji i terorizam kroz povijest su bili u različitim odnosima, o čemu u svome djelu *Nastajanje terorizma* piše francuski sociolog Michel Wiewiorka (1993). Prvi odnos, koji se opisuje kao *potpuna indiferentnost*, karakterizira izostanak zastrašivanja bilo koga osim žrtava. Ovo je realna kategorija – naime, u izazivanju straha počinitelj se olanja na medije kao kanale kojima prenosi poruku. Ako ne postoji namjera izazivanja straha, napad nije terorističke naravi. Drugi se odnos opisuje kao *relativna indiferentnost* –terorističke skupine nemaju poseban interes za publicitetomjer u prenošenju svojih poruka koriste druge alternativne komunikacijske kanale kao što su sveučilišta i vjerski objekti. Sljedeća je vrsta odnosa *medijski orijentirana strategija*. Terorističke organizacije medije potiču na akciju, odnosno medijima se povećava učinak terorističkih akcija. Akteri pritom pokazuju sve veće znanje o medijima te koriste medije kako bi maksimizirali učinke svojih djela. Mediji se dakle koriste kao kanali za širenje poruka straha. To je primjenjivo i na četvrti odnos terorizma i medija, koji se naziva *potpuni raskid*. Mediji se ovdje smatraju neprijateljima te su česti napadi na medijske djelatnike, uredništva i medijske organizacije (Jurišić, Šapit, 2005: 117).

Sama riječ „terorizam“ danas nas asocira na napad na Sjedinjene Američke Države 11. rujna 2001. godine. Kada su toga dana avioni udarili u Svjetski trgovački centar i Pentagon, američki, a i novinari diljem svijeta nisu imali prethodnike koji bi usmjeravali njihovo izvještavanje u situaciji takvog razmjera užasa. Nije bilo nikakvih modela izvještavanja, strategija za suočavanje s vijestima o tisućama mrtvih, niti tima stručnjaka koji bi smirio uznemirenu naciju, navodi Malović (2007: 15). Nakon toga uslijedili su napadi u Moskvi (2002.), Iraku (2003.) Beslanu (2004.), Madridu (2004.), Afganistanu (2008.) i na brojnim drugim područjima. Nedavno smo, između ostalog, bili svjedoci krvavih napada u Nici (14.

srpnja 2016.), Bruxellesu (22. ožujka 2016.), Manchesteru (22. svibnja 2017.). Posljednji teroristički napad koji je odjeknuo svjetskim medijima jest onaj u Barceloni (17. kolovoza 2017.), u kojemu je ozlijeđeno trinaest, a ranjeno preko sto osoba. Odgovornost za napad preuzela je tzv. Islamska država. Terorizam je u zadnje vrijeme goruća tema medija, ali i veliki problem s kojim se svijet suočava. „Tome su pridonijeli novinari, odnosno mediji, jer terorizam nije nikakva moderna pojava, on postoji otkad je svijeta“, tvrde Jurišić i Šapit (2005: 115), samo što ga je ipak bilo u daleko manjim razmjerima i na puno ograničenijem području.

U uvjetima tržišne utakmice i borbe za naklonost publike, terorizam je jedan od izvora informacija za suvremene medije. Upravo im on osigurava ekskluzivnost, senzacionalnost i pozornost publike, a samim time privlačnost za oglašivače. Obzirom da u informativnom smislu senzacija nije samo svaka teroristička akcija, već sve povezano s terorizmom, u utrci za njom mediji ne prežu ni od čega. Medijima je bitno da je tema privlačna i upravo je to razlog da sve češće objavljuju vijesti koje se tiču prijetnji nacionalnoj ili osobnoj sigurnosti, osobito terorističkim prijetnjama, tehnološkim, prirodnim i ekološkim opasnostima. Osim toga, informacija o svakom ekstremnom napadu u medijima će dominirati nad svakodnevnim, uobičajenim životom. Nadalje, najveću zaradu na medijskom tržištu ima onaj koji prvi objavi svoj informacijski proizvod, a terorističke se vijesti i prijetnje najbolje prodaju, navode Jurišić i Šapit. Zbog svega navedenoga, terorizam, za razliku od lokalnih događaja, postaje događajem koji plijeni veliku pažnju publike, postaje spektakl te mu se upravo zbog masovnih medija pridaje status „međunarodne pojave“. Stoga se za suvremeni terorizam može reći da je „medijski terorizam“ (Jurišić, Šapit, 2005: 115-121), dok bismo mi zapravo rekli da je riječ o medijatzaciji terorizma.

Nadalje, osim što je terorizam izvor vijesti i spektakla kojima se masovni mediji „hrane“, neosporna je i činjenica da su teroristički akteri ovisni o medijima kao posrednicima između njih i javnosti. Naime, upravo preko medijateroristi promiču svoju ideologiju i aktivnosti, šire masovnu paniku, strah i teror te promiču svoje djelovanje. To je razlog zašto brojni novinari smatraju da izvještavajući o terorizmu, mediji postaju njegovim taocem jer na taj način šire njegovu propagandu. To stajalište podržava i Jim Bitterman, dopisnik CNN-a iz Pariza, koji smatra da treba pažljivo izvještavati o terorizmu jer „publicitet hrani terorističke akcije, a potpuno ignoriranje nije rješenje“ (Malović, 2007: 77).

Svaki teroristički čin postaje važna vijest koju će objaviti svaki ugledan medij, „ali time istodobno i postati produženom rukom samih terorista“ (Jurišić, Šapit, 2005: 121). Tako informacijski prostor postaje ratno bojište, a novinar vojnik.

Kako, dakle, izvještavati o terorizmu? Prema mišljenju Alexa Smidta, nekoliko je opcija medijskih reakcija na terorizam. Politika *laissez-faire* implicira da ne trebaju biti poduzete nikakve mjere u pogledu medijskoga pokrivanja terorizma. Ovaj pristup zagovara samoregulirajući odnos terorizma i medija. On bi mogao povećati opasnost od terorističkih napada. Slijedeća je opcija cenzura medija, odnosno zakonska regulacija medijske djelatnosti. Uvođenje cenzure medija kao glasa javnosti ugrozilo bi samu bit demokracije, ali i ugrozilo povjerenje javnosti u medije. Nadalje, treća je opcija medijske politike prema terorizmu tzv. dobrovoljno suzdržavanje, koje nastoji izbjeći manipulaciju medija od strane terorističkih organizacija. Mnoge su medijske organizacije izdale smjernice koje pozivaju na promišljenost i pažnju prilikom izvještavanja o terorizmu, kako mediji ne bi postali platforma za širenje utjecaja. Osim toga, preporuča se i angažiranje savjetnika u kriznim situacijama, poštivanje policijskih naredbi, ali i održavanje ravnoteže među vijestima o terorizmu i ostalih važnih vijesti (Schmid, 1989: 559-560).

Nadalje, prilikom izvještavanja o terorizmu česti su šokantni prizori ljudske patnje i razaranja, tijela mrtvih i ozlijeđenih, uplakanih majki i djece – upravo takvi prizori donose najveći profit medijskim kućama. Stoga treba razmoriti izvještavanje o terorizmu i s etičkoga aspekta, odnosno sa strane stradalih. Treba li novinar objavljivati takve fotografije i detalje napada? Treba li intervjuirati preživjele žrtve i članove obitelji stradalih? S jedne strane, oni koji zagovaraju stajalište da treba, opravdavaju to tvrdnjom da je uloga medija realno prikazati stvari, približiti javnost onome što se zaista događa. Drugi pak smatraju da mediji, iako su dužni informirati, moraju štiti i publiku i stradale. Oni su dužni publici, ali i onima o kojima izvještavanju, a naposljetku i sebi, tj. profesiji o kojoj ovise mnoga društvena gibanja.

4. Mediji i izvještavanje o ratnim sukobima

Osim terorizma, veliku prijetnju nacionalnoj sigurnosti predstavlja i rat, odnosno oružani sukobi koji svakoga dana odnose velik broj žrtava. Nema jasne granice između terorizma i

rata. Charles Townshend u svome djelu *Terorizam* (2003: 16) navodi kako je osnovno obilježje rata borba, dok terorizam borbu ignorira te naglasak stavlja na stvaranje osjećaja straha i panike. Rat je dakle fizički, dok je terorizam mentalni. Rat predstavlja najviši stupanj sukoba. Upravo zbog važnosti i posljedica rata, odgovornost i uloga medija kao tvorca javnog mnijenja pri izvještavanju je velika.

Posljednja su dva desetljeća obilježena nacionalno-oslobodilačkim ratovima i pobunama protiv totalitarnih režima te samo u pojedinim slučajevima, međunarodnim intervencijama, kod kojih susrećemo suvremeni način ratovanja. Prekretnicu predstavlja Zaljevski rat 1991. godine koji predstavlja uvod u moderne oružane sukobe, tvrdi Josip Čerina (2012: 103). Naime, komunikacijska je tehnologija simultano utjecala na prirodu ratovanja i prirodu medija. Upravo je ovisnost o komunikacijskim tehnologijama zajednički element suvremenog rata i medija.

Naime, prema mišljenju Branka Kluna (2000: 80) ne radi se samo o činjenici da je udio elektronike u suvremenom oružanju najmanje 40%, već dolazi i do promjene u razumijevanju rata kao takvoga. Glavno je obilježje suvremenog načina ratovanja upravo posjedovanje informacija – pobjednik u ratu je onaj koji uspije uspostaviti informacijski nadzor na bojištu, tvrdi Klun (2000: 103) te dodaje: „Težište je na brzom prikupljanju informacija, obradi i gotovo instiktivnoj reakciji.“ Suvremeni bismo način ratovanja, upravo zbog ključnog značenja koji informacija u njemu ima, mogli nazvati „informacijskim ratom“ (*information warfare*). Jedan od ključnih elemenata informacijskoga rata jest i tzv. elektronički rat koji se temelji na uporabi računala. Nadalje, ratno bojište u klasičnome smislu više ne postoji – ono je sada jedinstven sustav koji je dio mreže informacija. „Informacijski rat obavlja se s pomoću informacija, unutar informacija i za informacije“ (Klun: 2000: 80). Nadalje, kao bitan element informacijskoga rata autor navodi i „medijski manevar“, odnosno planirano manipuliranje masovnim medijima, pri čemu primat zauzima manipuliranje informacija koje se do javnosti odašilju putem televizije. Manipuliranje medijima prvenstveno se koristi kako bi se upravljalo javnim mnijenjem.

Mediji imaju nezamjenjivu ulogu u pripremi javnosti za nadolazeći oružani sukob jer su upravo oni kanal kojim se političko i vojno rukovodstvo obraća javnosti argumentima za ratnu intervenciju. Za vrijeme oružnog sukoba, naglašena je ovisnost o informacijama koju posreduju mediji - javnost se oslanja upravo na medije kao posrednike kako bi došla do

informacija i tumačenja složenih događaja koji su prethodili ratnom stanju i svakodnevnih ratnih događaja dok je oružni sukob još u tijeku, smatra Josip Čerina (2012:110).

Prema Philipu Tayloru (2008: 68) tri su čimbenika koji oblikuju ratno izvještavanje: vrijeme, prostor te pristup bojnopolju. Vrijeme za prikupljanje i obradu informacija znatno je skraćeno, a to je posljedica razvoja medijskih tehnologija. Osim toga, mijenja se i sama priroda prikupljanja vijesti. „Nekada su se rokovi mjerili u danima – a sada se očekuje izvještavanje uživo – dok događaj traje“, tvrdi Josip Čerina (2012: 102). Nadalje, autor se osvrće i na pojavu „CNN efekta“ – cjelodnevnog 24-satnog izvještavanja o ratnim zbivanjima karakterističnog za vrijeme Zaljevskog rata, koji se vodio 1991. godine između koalicije međunarodnih snaga predvođenih SAD-om i Iraka. Zaljevski je rat bio radikalno zaokret upravo zbog nove uloge medija koji su po prvi puta u povijesti izvještavali neposredno s ratnog bojišta. Rat se, prema riječima Branka Kluna (2000: 80) događao „uživo“ na malim ekranima te je postao medijski spektakl.

Takvo izvještavanje utječe na vjerodostojnost ratnoga izvještavanja jer novinari nemaju vremena provjeriti informacije iz drugih izvora. Nemogućnost cjelovitog pristupa informacijama vodi ka manipulaciji, a isključenje vlastitog mišljenja o događaju postaje glavni čimbenik u pridobivanju publike za sudjelovanje u sukobu (Čerina, 2012: 102).

Upravo zbog mogućnosti izvještavanja u realnom vremenu, medij koji ima najveću ulogu pri izvještavanju o ratnim zbivanjima je televizija. Ono što se pritom događa je da se o početku ratnoga sukoba izvještava ne dajući informacije o razlozima sukoba. Naime, poznato je da mediji prikazuju onu stvarnost koju žele, selektirajući informacije koje dolaze do javnosti i kao takve stvaraju javno mišljenje. Ova se pojava, međutim, ublažuje pojavom novih medija, prvenstveno interneta, koji omogućuju komunikaciju korisnika i dvosmjernu komunikaciju. Iskrivljena se slika ratnih događaja pokušava razotkriti na internetskim stranicama objavljivanjem različitih vijesti, komentara i videopriloga, koji dostupnima čine informacije iz prve ruke – od samih sudionika, vojnika i civila sa mjesta događaja. Upravo je internet, koji omogućuje dvosmjernu komunikaciju te komunikaciju preko društvenih mreža pridonio vjerodostojnosti ratnoga izvještavanja.

Govoreći o učincima novih komunikacijskih tehnologija Simon Cottle (2009.) sa Sveučilišta u Cardiffu navodi:

Ove 'sirove' slike rata pružaju pogled na rat iz temelja, često otkrivajući egzistencijalne strahove, uzbuđenja i užase ratovanja kao i brutalnog utjecaja na vojnike koji sudjeluju u tome i njihove

spremnosti da se predaju medijskom razmišljanju koje doprinosi slici rata kao zabavi. Indirektno, instiktivni prizori ratnog nasilja danas su pristupačniji nego ikad prije kroz današnje globalne komunikacijske mreže i komunikacijske tokove. (prema: Čerina: 2012: 102)

Kako bi medijsko izvještavanje o ratnom sukobu bilo što vjerodostojnije i objektivnije, nužan je preduvjet pristup bojnopolju. Međutim, novinarima se to pravo često uskraćuje, a to se opravdava potrebom za tajnošću i zaštitom života vojnika i novinara. Međutim, ograničavanjem pristupa bojištu vrši se nadzor nad neželjenim slikama iz ratne zone, a to izravno utječe na objektivno i nepristrano izvještavanje. S time se slaže i Branko Klun (2000: 80) te navodi: „Vojnička strategija manipulacije medija zbog toga je već u osnovi suprotna poslanstvu medija, čiji cilj nije samo objektivno i nepristrano izvješćivanje, nego su ujedno i prostor javne diskusije te suočavanja mišljenja.“

Kada dođe do dvojbe oko ratne intervencije, medijske slike ranjenih civila, progona, pljački imaju zadaću utjecati na pridobivanje javnosti za ratnu intervenciju, navodi Čerina (2012: 106). Kontrolom navedenih čimbenika koji oblikuju ratno izvještavanje – vremena, prostora te pristupa bojnopolju – na izravan se način utječe na vjerodostojnost medijskog izvještavanja o ratu. Razvoj novih komunikacijskih tehnologija omogućio je gotovo trenutačno prenošenje prizora sukoba s različitih mjesta u ratnoj zoni. Upravo takvi sadržaji imaju najveću gledanost. Često se problematizira i povezano zanimanje javnosti i visoka gledanost emisija o ratnim sukobima. Naime, ovdje se može govoriti o motivima gledatelja sličnima kao u slučaju gledanja nekog filmskog spektakla, navodi Josip Čerina (2012: 103). Nadalje, prema mišljenju Branka Klun (2000: 84) problem realnosti u prvi plan dolazi upravo kod medijizacije rata:

Izješćivanje o ratu obavlja se kao ‘show’, specifičan ‘reality show’, u kojemu se isprepliću virtualnost i stvarnost. Na jednoj strani ljudi prate rat na TV-ekranu, po mogućnosti udobno zavaljeni na kauču, što oduzima ratu njegovu tvrdnu realnost. S druge strane rat je više nego realan, takoreći hiperrealan, jer se čovjeku prikazuje u njegovoj vlastitoj dnevnoj sobi. Mogli bismo reći da hiperrealizam graniči već s nadrealizmom – po potrebi rat možemo isključiti pritiskom na puce i posvetiti se vedrijim stvarima. Slično je čak i sa samim sudionicima u ratu.

Nadalje, ratni sukobi sa sobom uvijek odnose brojne ljudske žrtve, dok patnje civilnoga stanovništva traju godinama. Veoma je bitno pri izvještavanju o oružanim sukobima obratiti posebnu pažnju na zaštitu civilnoga stanovništva. Naime, upravo sa slikama stradavanja i patnji civilnoga stanovništva medijska propaganda ima moć manipulirati javnošću, pa je zato od iznimne važnosti vjerodostojno, istinito i objektivno ratno izvještavanje, smatra Čerina (2012: 114). Osim toga, za vrijeme suvremenih oružanih sukoba česta su kršenja humanitarnih prava. Zbog toga, uz poštivanje temeljnih profesionalnih

standarda struke i etičkih načela, potrebno je proširiti granice tradicionalnog izvještavanja u kojem će se više izvještavati o zaštiti civila i slučajevima kršenja međunarodnog humanitarnog prava i običaja ratovanja, dodaje autor.

5. Zaključak

U današnje moderno doba nemoguće je ignorirati ulogu i moć medija koji su postali najutjecajni posrednici u formiranju javnoga mišljenja, interesa i vrijednosti i političkih stavova javnosti. Upravo zato velika je njihova uloga, ali i odgovornost, što je posebice naglašeno u kriznim okolnostima kada javnost ima povećanu potrebu za informacijama koje im serviraju masovni mediji. Pritom je velika odgovornost medija, jer oni imaju moć utjecaja na sliku stvarnosti što se formira u svijesti svakog pojedinca, primatelja medijske poruke. Međutim, promjene u medijskom sustavu i borba za oglašivače doveli su do toga da se ovo često zaboravlja – u prvi plan stavlja se profit, dok profesionalni i etički standardi postaju od sekundarne važnosti. To je razlog zašto se i krizne situacije kao što su terorizam i rat u modernom medijskom sustavu pretvaraju u svojevrsni spektakl, zabavu. To su sadržaji koji privlače najveći broj slušatelja, gledatelja i čitatelja. Upravo te scene nasilja i razaranja mediji u borbi za naklonost publike mogu zloupotrijebiti, sve u cilju povećanja profita.

Nadalje, ne postoje jedinstvene smjernice i pravila kojima se novinari moraju voditi pri izvještavanju o kriznim situacijama kao što su terorizam i rat. Upravo iz toga razloga, pri izvještavanju o ovim fenomenima od iznimne je važnosti voditi se profesionalnim standardima struke koji pozivaju na točno, istinito i objektivno izvještavanje. Mediji u bespoštednoj borbi za naklonost publike ne smiju zaboraviti svoju primarnu ulogu, značenje i odgovornost koju imaju prema javnosti. Zaštita javnog interesa trebala bi biti glavni cilj djelovanja medija. Upravo zbog toga masovni mediji moraju paziti da ne postanu sredstva manipulacije i platforma za širenje utjecaja, bilo terorističkih organizacija koji upravo medije koriste kao kanale kojima šire strah, bilo političkih vođa koji preko medija manipuliraju javnostima za vrijeme ratnog sukoba. Osim toga, u kriznim okolnostima do izražaja dolaze i etička načela - novinari moraju zaštititi, posebice u kriznim situacijama, nastradale civile, članove njihovih obitelji i sve pogođene tragedijom.

Na kraju, zaključuje Barović (2010: 126), „zbog prirode izvjestiteljskog posla novinar koji se angažira u kriznim situacijama ne može izbjeći mrtve ili povrijeđene, jednom riječju unesrećenike, ali zadatak novinara nije da scene užasa prenosi do publike, nego da svoj posao radi na etičan način.“

6. Popis korištenih izvora

1. Barović, V. (2010.) „Objektivnost, novinarska etika i izvještavanje u kriznim situacijama“, *Medijske studije*, vol 2. (3-4): 119-126
2. Burić, J. (2009.) „Masovni mediji kao subjekti manipulacije – etičke vrijednosti nasuprot trendovskoj tržišnoj kulturi manipuliranja nasiljem, nesrećama i zločinima“, *Obnovljeni život*, vol. 64. (2): 533
3. Cottle, Simon (2009.) *Global Crisis Reporting: Journalism in the Global Age*. Maidenhead: McGraw-Hill Education
4. Čerina, J. (2012.) „Ratno izvještavanje u kontekstu suvremenih oružanih sukoba i novih medijskih tehnologija“, *Polemos*, vol. 15. (29): 101-117
5. Čerkez, I. (2009.) „Osnovna obilježja medijske komunikacije u demokratskoj kulturi“, *Socijalna ekologija*, vol 18. (1): 28-45
6. Ivanišin, M. (2011.) „(Medijska) Stvarnost: gdje je kriza?“, u: D. Labaš (ur.) *Komunikacija imediji u krizi*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji
7. Jurišić, J, Šapit, M. (2005.) „Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija“, *Politička misao*, vol 42. (5): 115: 128
8. Klun, B. (2000.) „Rat i mediji – etički izazov na kraju stoljeća“, *Medijska istraživanja*, vol. 6(1): 75-87
9. Malović, S., Ricchiardi, S., Vilović, G. (2007.) *Etika novinarstva*, 2. izdanje, Zagreb: Sveučilišna knjižara d.o.o.
10. Malović, S. (2004.) *Medijski prijepori*, Zagreb: IZVORI
11. Perinić, J. (2008.) Masovni mediji u životnom ciklusu krize – teorijski pristup, *Mioko* (2-3): 34-41
12. Schmid, A. (1989.) „Terrorism and the media: The ethics of publicity“, *Terrorism and political Violence*, vol. 1. (4): 539-565
13. Taylor, P. (2009.) „Novinarstvo pod paljbom: izvještavanje o ratu i međunarodnim krizama“, u: S. Cottle (ur.) *Informacije, odnosi s javnošću i moć*, Zagreb: Medijska istraživanja

14. Townshend, C. (2003.) *Terorizam*, Sarajevo: Šahinpašić

15. Wieviorka, Michel (1993.) *The Making of Terrorism*, Chicago:University of Chicago Press